

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВознавство

УДК 316.4.063(485)

Мудролюбова Н. О.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ПРОБЛЕМИ У СОЦІАЛЬНОМУ СЕКТОРІ НА ПРИКЛАДІ КОРОЛІВСТВА ШВЕЦІЇ

Статтю присвячено дослідженню проблем розвитку у соціальній сфері Королівства Швеції. Проаналізовано позитивні та негативні чинники генезу шведської моделі та компонентів системи соціального захисту населення Королівства Швеції. Розкрито причини необхідності скорочення програм соціального захисту громадян.

Ключові слова: держава загального добробуту, соціальний захист населення, соціальна справедливість, державне соціальне страхування, Королівство Швеція.

Швеція є типовою країною welfare state, батьківщиною ринкового соціалізму. Саме Швецію наводять як приклад, що за допомогою бюрократії трансформує капіталізм в цивілізований стан, нейтралізує провали ринку. Саме Швеція вважається еталоном “Третього шляху”. Багато політиків в перехідних країнах пропонують копіювати шведську модель, при цьому забувають поглянути в суть економічних явищ, які там відбуваються, забувають проаналізувати генезис шведської моделі. При більш детальному розгляді стає зрозумілим, що на початку 21 століття Швеція повертається обличчям до своєї власної історії, робить активні спроби стати європейським Сінгапуром, країною з одним з найвищих індексів економічної свободи у світі [5, 7].

Стрижневим елементом шведської “держави загального добробуту” і одним з важливих компонентів соціальної сфери Королівства Швеції є система соціального захисту. Основоположним принципом шведської соціальної моделі є її універсальність, тобто загальність і загальнодоступність соціального захисту, яка поширюється на все населення. Надана допомога забезпечує соціальний захист населення на рівні нормального життєвого стандарту [2]. Другим за важливістю є принцип солідарності, який полягає в тому, що всі громадяни рівним чином і незалежно від їх соціального статусу беруть участь у фінансуванні системи соціального захисту, вносячи пропорційний своїм доходам внесок. Нарешті, здійснення цілей іде через навмисний перерозподіл доходів. Головна роль відведена державі, яка бере на себе функції перерозподілу соціальних благ від забезпечених до найбільш вразливим категоріям населення.

Подібна система передбачає високий рівень оподаткування (в Швеції він є одним з найвищих у світі і становить близько 67%), але це повною мірою компенсується високим ступенем соціальної захищеності населення, відсутністю шокуючих контрастів між багатством і бідністю і, відповідно, високою соціальною стабільністю.

Рівень життя в Швеції протягом багатьох років вважається одним з найвищих у

світі. У світовому рейтингу добробуту, складеному міжнародною аналітичною організацією Legatum Institute, Швеція у 2013 р. посідає 4 місце після Норвегії, Швейцарії, Канади (США посідають 11-е місце, Україна 64-е).

Держава несе основну відповідальність за соціальне благополуччя своїх громадян і є основним виробником соціальних послуг (освіта, охорона здоров'я, турбота про дітей та людей похилого віку тощо).

Для Королівства Швеції 1913 рік є ключовою датою у посиленні соціального сектору, коли шведський парламент практично одногolosно затвердив введення системи основних (народних) пенсій. Ця система пенсійного забезпечення складалася з двох компонентів. Обидві частини пенсійного забезпечення базувалися на різних принципах фінансування. Перший – це пенсійне страхування, що фінансувалося із страхових внесків застрахованих осіб, другий – пенсія по інвалідності, яка фінансувалася державою, розмір виплат залежав як від доходу, так і від потреб працівника, який втратив працездатність. Біля однієї третини пенсій з фонду додаткового пенсійного страхування виплачувалося непрацездатним особам молодше 67 років, а дві третини – на загальних підставах особам старше 67 років [11].

У 1946 році колишня система пенсійного страхування була замінена новою, фінансування якої здійснювалося в основному за рахунок бюджетних коштів. Нова система пенсійного страхування охоплювала практично все працездатне населення – як чоловіків, так і жінок. Основна пенсія була істотно підвищена, а пенсійні виплати стали достатніми для забезпечення безбідного життя пересічного пенсіонера: у тому випадку, якщо пенсія не перевищувала 20% від середньої заробітної плати в промисловості, її рівень дозволяв пенсіонеру, як правило, жити без додаткової фінансової підтримки з інших джерел. Починаючи відтоді, згідно зі статистичними даними, пенсіонери вперше не потрапляють до групи населення з низькими доходами. Надалі система загального пенсійного страхування була доповнена житловою допомогою (для пенсіонерів, що живуть за договором найму) таким чином, що регіональні відмінності прожиткових мінімумів вирівнювались.

Реформа пенсійного страхування, проведена після Другої світової війни, залишила чинною колишню форму фінансування пенсійного фонду з державного бюджету. Проте фінансування загальної додаткової пенсії здійснювалося вже не за рахунок державних коштів, а за рахунок страхових внесків роботодавця, які віднімалися з загальної суми зарплати працюючих на підприємстві. На сьогоднішній день роботодавці сплачують кілька різновидів страхових внесків, які визначаються тими видами соціального страхування, які існують в Швеції.

У 1930–1940 роках Швеція зіткнулася з низкою проблем у соціально-економічній галузі. До них слід віднести і зростаюче безробіття, викликану загальною економічною кризою 1930-х років, і бідність, пов'язану зі збільшенням числа літніх непрацюючих людей і зростанням числа багатодітних бідних сімей, і криза народжуваності – всі ці труднощі призвели в 1932 році до зміни влади. Ці проблеми потрібно було терміново вирішувати, так як вони поглиблювались. Найважливішою метою обраного соціал-демократичного уряду було реформування шведського суспільства на основі державного втручання.

Мова йшла про здійснення принципу “загальної зайнятості”, який тоді в соціал-демократичному слововживанні позначався як “робочий принцип”. Активна політика

на ринку праці визнавалася найважливішою метою боротьби проти безробіття з точки зору профспілок.

Пріоритетною метою держави в проведенні соціальних програм стало досягнення повної зайнятості населення. У загальній чисельності населення Швеції зайняті складають зараз понад 90% [9]. Це максимальний показник серед розвинених країн. Досягнення такої зайнятості розглядається як фактор, найбільшою мірою впливає на добробут населення, зростання рівня життя.

Швеція зберігала виключно низьке безробіття за рахунок гнучкої системи перекваліфікації та курсів з навчання різним професіям, націлених на працевлаштування. На початок 2012 року безробіття становило близько 7 відсотків.

Наступним завданням соціал-демократичної партії у сфері зайнятості було введення в 1934 році державної підтримки профспілкового соціального страхування з безробіття (“модель Гента”). Однак проблема полягала в тому, що допомоги з безробіття були незначними. У 1941 році страхові каси профспілок домоглися реєстрації профспілкового страхування по безробіттю та отримання державних дотацій. Але найсуттєвішою проблемою в даній області було питання про уніфікацію страхування по безробіттю, тому що система, керована одними профспілками, не могла бути досить ефективною через те, що згідно з “моделлю Гента”, страхуванню по безробіттю не підлягали ті категорії трудящих, які були або тривалий час безробітними або виявлялися такими протягом певного часу не один раз. З цієї причини кількість незастрахованих працівників в 1950 році оцінювався від 700 000 до 2 450 000 людей [12].

Була потрібна система обов’язкового страхування по безробіттю, яка б керувалася на державному рівні.

Повна зайнятість сама по собі є важливим фактором вирівнювання: суспільство з повною зайнятістю уникає відмінностей у доходах і життєвому рівні, що виникають із масового безробіття, оскільки довгострокове безробіття веде до втрат у доходах. Доходи і життєвий рівень у шведському суспільстві вирівнюються також за рахунок політики солідарності в галузі зарплати.

Основна мета “солідарної політики зарплат” – загальне підвищення життєвого рівня в країні. Вона заснована на низці принципів, з яких найбільш важливими є: справедливий розподіл доходів пропорційно тяжкості праці та його результативності; рівна винагорода за рівну працю для чоловіків і жінок, працівників різних вікових категорій, трудящих підприємств однієї галузі, але різних форм власності (працівник не повинен страждати через низьку рентабельність свого підприємства); зменшення вилки зарплат між робітниками і службовцями у різних галузях економіки.

У Швеції організація оплати праці базується на принципі рівності заробітної плати в рамках політики “солідарної заробітної плати”. Мета проведеної політики полягала спочатку у встановленні рівної оплати за рівну працю, проте згодом профспілки стали активно боротися за “рівну оплату за будь-яку працю”, тобто за повну рівність в заробітній платі. У результаті працівники різних професій і різного рівня освіти стали отримувати практично однакову заробітну плату. Тому представляється, що такий підхід до оплати праці демотивує працівника до професійного зростання, самовдосконалення і росту трудової активності.

Наслідкування політиці солідарної заробітної плати, яка стимулює постійне оновлення виробництва і структурну перебудову економіки, безумовно, могло б привести до масового безробіття. Але цього не відбувається завдяки унікальній практиці забезпечення зайнятості населення. Держава здійснює високоефективну систему заходів з професійної перепідготовки, перерозподілу трудових ресурсів, соціальної підтримки тимчасово незайнятих. Ще одна характерна особливість так званої солідарної зарплати – скорочення розриву між розмірами мінімальної і максимальної зарплати. Сама система визначення єдиного рівня підвищення зарплати діє в напрямку його вирівнювання: піднімаючи заробітки низькооплачуваних і стримуючи зростання високооплачуваних працівників.

Якщо брати до уваги тільки дохід у формі зарплати, то 36% населення країни можна було б віднести до розряду бідних (найвищий показник у групі промислово розвинених країн світу). Однак, після перерозподілу сукупного суспільного доходу через систему податків і соціальних виплат (1/3 держбюджету йде на соціальні потреби) плюс соціальні статті витрат муніципальних бюджетів і виплати з пенсійних та інших страхових фондів у категорію бідних попадає всього лише 5,6% населення. Порівнянні аналогічні показники для США складають відповідно 27% і 17% [10]. За ступенем вирівнювання доходів Швеція випереджає всі інші країни [4].

У цій країні найнижчий в світі показник відмінностей між доходами найбільш багатих і найбільш бідних людей – менше, ніж у 6 разів (для порівняння в США – в 16 разів) [9].

За перші 15 років свого правління соціал-демократи так перебудували шведську соціальну політику і систему соціального страхування, що з 1950-х років Швеція мала зовсім нову систему соціального захисту. Вже з 1948 року пенсії по старості були настільки великі, що дозволяли літнім людям не звертатися до інших джерел доходу для забезпечення свого життя. Дитячі допомоги виплачувалися для всіх дітей країни, незалежно від рівня доходу їх батьків. Медичне страхування та страхування по безробіттю були ще добровільними, але, незважаючи на це, вони частково фінансувалися державою і перебували під її контролем. Мінімальний захист від несприятливих життєвих обставин був гарантований практично кожному. Таким чином, соціал-демократи виступили справжніми новаторами, метою яких було поліпшення соціального становища не тільки окремих груп трудящих, але і всього населення країни в цілому.

Скандинавська модель соціальної держави в тому вигляді, як вона формувалася в 1950–1960-ті роки, сприяла поступовій рівності жінок і чоловіків в економічній сфері, що, зокрема, проявлялося в орієнтації соціальної політики, спрямованої на стимулювання жінок самостійно і незалежно від своїх родин мати власне джерело доходу, а значить, бути повноправними учасниками ринку праці.

“Золоте століття” шведської соціальної моделі припало на 60-ті – початок 70-х років ХХ століття, коли Швеція за показником національного доходу на душу населення посідала третє місце в списку найбагатших країн Європи. Економічна криза 1970-х років проявилася у Швеції дещо пізніше, ніж в інших західноєвропейських країнах: тільки з 1977 року її наслідки стали відчутними.

З 1970 по 1985 продуктивність праці в Швеції була вище, ніж у країнах ОЕСД, але потім почала неухильно падати. Соціально-демократичні позиції похитнулися

вперше в 1986 році після вбивства прем'єр-міністра Улофа Пальме [3]. Економічний спад початку 90-х років призвів до різкого збільшення безробіття, державного боргу і бюджетного дефіциту в державному секторі. На початок 1990-х років рівень безробіття в Швеції досяг середньоєвропейського рівня і знаходився в межах від 10 до 14%. Крім того, до середини 90-х Швеція мала одну з найбільш репресивних податкових систем у світі – 63% від ВВП (для порівняння в Америці – 33%). У середині 90-х заборгованість подвоїлася, безробіття потроїлось, дефіцит бюджету зріс в 10 разів. У 1996 році підвищення податків і скорочення витрат держбюджету склало 7% ВВП. Рівень життя, колись найвищий в Європі, став нижче, ніж в Італії чи Франції.

Все це давало деяким аналітикам підстави розглядати цю кризу як кінець шведської моделі. Шведську державу загального добробуту порівняли з пірамідою через те, що держава є монопольним постачальником соціальних послуг і основним працедавцем. Було звинувачено систему солідарної заробітної плати в падінні продуктивності праці через те, що шведському робітникові немає сенсу інвестувати у знання і кваліфікацію, різниця оплати праці найбільш висококваліфікованих і досвідчених і початківців складає всього 6%. І зараз, коли в світі значно розширився попит саме на кваліфікованих робітників, Швеція може звинувачувати тільки свою систему. Крім того, малий і середній бізнес просто задихаються від важких податків, а великим компаніям доводиться виживати, в основному, за рахунок розвитку та інвестування у свої закордонні філії [8]. На початку 1990-х років соціал-демократи повинні були знову шукати відповіді на питання, що стосуються майбутнього шведської держави, знаходити рішення проблем ефективності шведської моделі соціальної держави та згоди виборців і надалі підтримувати безперервне розширення соціальної держави та державного сектора. З початку 1990-х років намітилася тенденція до поступового скорочення державного фінансування соціального сектора, а також до перегляду обсягів допомоги, обмеженню її отримання у часі, скороченню числа зайнятих у соціальному секторі.

У 1994 році в Швеції було проведено референдум, і народ проголосував за вступ країни до Європейського союзу (ЄС). Швеція стала членом ЄС у 1995 році. З'явилася необхідність перебудовувати соціальні установи відповідно до норм Євросоюзу [1]. На сьогоднішній день соціальна модель в Швеції вимагає серйозного перегляду у бік ліберальних реформ. До цього зобов'язує членство в ЄС, яке вимагає згоди з його основоположними неоліберальними принципами та стандартами соціального регулювання. Виникає питання про занадто високих соціальних витратах у Швеції в порівнянні з іншими членами ЄС, де витрати на соціальний захист значно нижче [6].

Соціал-демократи постаралися додати традиційним лівим цінностям (соціальної справедливості і соціальний захист) нове, відповідне часу звучання. У парламенті і в різних політичних партіях обговорюються ідеї переходу від загального до вибіркового принципу соціального захисту, тобто підтримки найбільш вразливих груп населення. Загалом ситуацію в галузі соціального захисту продовжують визначати принципи солідарності та соціальної справедливості.

Використані джерела:

1. Антропов В. В. Экономические модели социальной защиты населения в государствах ЕС : автореф. дисс. ... уч. ст. д. э. н. – М., 2007. – 48 с.

2. Бурджалов Ф. Э. Типы социальной политики: концепции, практика / Ф. Э. Бурджалов, И. В. Гришин, З. Я. Сванидзе, И. Б. Соболева // Общество и экономика. – 1997. – № 5. – С. 13-27.
3. Вейбуль Й. Коротка історія Швеції / Й. Вейбуль. – Стокгольм: шведський інститут, 1997. – 164 с.
4. Волков А. М. Швеція: соціально-економічна модель / А. М. Волков. – М. : Думка, 1991. – 98 с.
5. Загальна історія держави і права : навчальний посібник / за ред. К. Н. Батира. – М. : Проспект, 2006. – 498 с.
6. Можаяев В. Чи сумісна шведська модель з глобалізацією і “євроінтеграцією”? / В. Можаяев // Людина і праця. – 2001. – № 4.
7. Попова А. В. Історія держави і права зарубіжних країн. – М. : Юрайт, 2005.
8. Туленков М. В. Політика соціального захисту : монографія / М. В. Туленков, Ю. Ж. Шайгородський. – К. : Центр соціальних комунікацій, 2011. – 184 с.
9. Швеція – государство всеобщего благополучия // Economic education. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.empitry.com/392-shveciya-gosudarstvo-vseobshhego-blagopoluchiya.html>
10. Hecllo H. Policy and politics in Sweden / H. Hecllo, H. Madsen. – Philadelphia : Temple University Press, 1987. – P. 154.
11. Henningsen B. Der Wohlfahrtsstaat Schweden / B. Henningsen. – Baden-Baden : Nomos Verlag, 1986. – S. 92-93.
12. Kraus K. Sozialstaat in Europa. Geschichte, Entwicklung, Perspektiven / K. Kraus, T. Geisen. – Wiesbaden : Westdeutscher Verlag, 2001. – S. 178.

Мудролюбова Н. А. Проблемы в социальном секторе на примере Королевства Швеции.

Статья посвящена исследованию проблем развития в социальной сфере Королевства Швеции. Проанализированы позитивные и негативные факторы генезиса шведской модели и компонентов системы социальной защиты населения Королевства Швеции. Раскрыты причины необходимости сокращения программ социальной защиты граждан.

Ключевые слова: государство всеобщего благоденствия, социальная защита населения, социальная справедливость, государственное социальное страхование, Королевство Швеция.

Mudrolyubova N. O. The problems in the social sector by the example of Kingdom of Sweden.

This article is devoted to the problems of development in the social sector of the Kingdom of Sweden. The Author analyzed the positive and negative factors of the genesis of the Swedish model and the components of the social welfare system of the Kingdom of Sweden. There were exposed the reasons of the need to reduce social protection of citizens.

Keywords: welfare state, social protection of citizens, social justice, state social insurance, Kingdom of Sweden.

УДК 349.3+364:371.217.46

Плахтій Ю. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ СТУДЕНТІВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено дослідженню основних пріоритетів та напрямів розвитку системи соціально-правового захисту здобувачів вищої освіти в європейському просторі. Проаналізовано нормативно-правову базу з вказаної проблематики. Розкрито перспективні напрями співпраці держав-учасниць Болонського процесу з метою забезпечення соціального виміру вищої освіти.